

DOI 10.33930/ed.2019.5007.46(10-11)-4

УДК 316.3 + 316.75

ІДЕЯ “СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ” ТА ЇЇ ТЛУМАЧЕННЯ В ОСНОВНИХ ІДЕОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМАХ ЗАХІДНОЇ ФІЛОСОФІЇ ПОЛІТИКИ

THE IDEA OF “SOCIAL EQUALITY” AND ITS INTERPRETATION IN THE
MAIN IDEOLOGICAL PARADIGMS OF WESTERN POLITICAL PHILOSOPHY

М. І. Бірюк

Актуальність теми дослідження. Інтеграція у західне правове поле, де рівність є найфундаментальнішою цінністю, є одним з важливих кроків наближення нашої країни до повноправного членства у Європейському Союзі.

Постановка проблеми. Фокусування виключно на юридичному аспекті проблеми, на дотриманні норми закону не повинно приховувати те, що насправді ідея рівності – це більш глибока світоглядно-філософська проблема. Рівність як моральна цінність культурно обумовлена, залежить від світоглядного та ідеологічного каркасу (framework), від тієї чи іншої парадигми суспільно-політичної думки. Боротьба проти нерівності як несправедливості задля утвердження людської гідності носить екзистенційний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У аналізі ідей соціальної рівності, нерівності та справедливості крізь призму основних ідеологічних парадигм політичної філософії ми спираємося як на ідеї класиків філософської думки (Платон, Аристотель, Ж. де Местр, К. Маркс, А. Камю), так і на сучасних теоретиків егалітаризму (Дж. Роулз, Дж. Поул, Х. Фелпс Браун, Ф. Хаек, Р. Дворкін та ін.).

Постановка завдання. Спершу розглянемо різні градації соціальної рівності, та подивимося на основні аргументи на користь рівності з точки зору егалітаризму. Далі проаналізуємо, як ідея рівності тлумачиться в трьох ключових ідеологічних традиціях (парадигмах) західної суспільно-політичної думки: лібералізмі, соціалізмі та консерватизмі.

Виклад основного матеріалу. Розглядаються основні градації

Urgency of the research. Integration into the Western legal field, where equality is the most fundamental value, is one of the important steps in bringing our country closer to full membership in the European Union.

Target setting. Focusing exclusively on the legal aspect of the problem, on compliance with the law, should not hide the fact that the idea of equality is a deeper philosophical problem. Equality as a moral value is culturally determined, depends on the worldview and ideological framework, on one or another paradigm of socio-political thought. The struggle against inequality as injustice for the purpose of affirming human dignity is existential in nature.

Actual scientific researches and issues analysis. In the analysis of the ideas of social equality, inequality and justice through the prism of the main ideological paradigms of political philosophy, we rely on the ideas of the classics of philosophical thought (Plato, Aristotle, J. de Maistre, K. Marx, A. Camus) and on modern theorists of egalitarianism (J. Rawls, J. Pole, H. Phelps Brown, F. Hayek, R. Dworkin, etc.).

The research objective. First, we will consider the different gradations of social equality, and look at the main arguments in favor of equality from the point of view of egalitarianism. Next, we will analyze how the idea of equality is interpreted in three key ideological traditions (paradigms) of Western social and political thought: liberalism, socialism, and conservatism.

The statement of basic materials. The main gradations of social equality are

соціальної рівності, зокрема формальна рівність, рівність ставлення, рівність можливостей, рівність розгляду. Зазначається, що філософія консерватизму, як ностальгія за становою системою ancient regime, заперечує рівність та виступає апологією соціальної нерівності, вираженою в ідеї природної аристократії. Філософія лібералізму фокусує увагу на формальних аспектах рівності перед законом та політичної рівності. Лібералізм спирається на ідеї меритократії, де рівність стартових можливостей дозволяє виявити нерівність людських потенціалів. Якщо для традиції лібералізму характерне поєднання ідей рівності та індивідуалізму, то для соціалізму рівність неодмінно йде у зв'язці з ідеєю домінування колективного над індивідуальним. Вищою поза-ідеологічною градацією рівності є рівність розгляду, що також можна назвати онтологічною рівністю всіх людей.

Висновки. Встановлено певні градації соціальної рівності, які є стадіями поступового подолання нерівності. Розглянуто формальну "рівність перед законом", засновану на принципі like for like, рівність можливостей та рівність розгляду. Зазначається, що філософія консерватизму характеризується нульовим ступенем рівності, для філософії лібералізму притаманне опора на формальну рівність та рівність можливостей, а для філософії соціалізму характерне розуміння соціальної рівності як рівності здобутків. Що ж до рівності розгляду, то можна вважати її поза-ідеологічною характеристикою.

Ключові слова: егалітаризм, рівність як моральна цінність, соціальна рівність, справедливість, ідеологічна парадигма, лібералізм, соціалізм, консерватизм.

considered, in particular, formal equality, equality of treatment, equality of opportunities, equality of consideration. It is noted that the philosophy of conservatism, as nostalgia for the state system of the ancient regime, denies equality and acts as an apologist for social inequality expressed in the idea of natural aristocracy. The philosophy of liberalism focuses attention on the formal aspects of equality before the law and political equality. Liberalism is based on the idea of meritocracy, where the equality of starting opportunities allows us to reveal the inequality of human potential. If the tradition of liberalism is characterized by a combination of the ideas of equality and individualism, then for socialism equality is necessarily connected with the idea of the dominance of the collective over the individual. The highest non-ideological gradation of equality is equality of consideration, which can also be called the ontological equality of all people.

Conclusions. Certain gradations of social equality have been established, which are stages of gradual overcoming of inequality. Formal "equality before the law" based on the principle of like for like, equality of opportunities and equality of consideration were considered. It is noted that the philosophy of conservatism is characterized by a zero degree of equality, the philosophy of liberalism is characterized by a reliance on formal equality and equality of opportunities, and the philosophy of socialism is characterized by an understanding of social equality as equality of outcomes. As for equality of treatment, it can be considered a non-ideological characteristic.

Keywords: egalitarianism, equality as a moral value, social equality, justice, ideological paradigm, liberalism, socialism, conservatism.

Актуальність теми дослідження. Рівність є базовою цінністю сучасного демократичного суспільства, а тому заборона дискримінації є фундаментальним принципом, на якому побудоване законодавство країн Європейського Союзу. Достатньо згадати такі правові документи, як Хартію Основних прав ЄС, Конвенцію про захист прав людини Ради Європи, Європейську Соціальну Хартію, Конвенцію про ліквідацію всіх форм расової

дискримінації, Конвенцію про права людини тощо [6].

Україна, яка розриває кайдани тоталітарного минулого і прагне інтегруватися в ліберально-демократичний світ, йде шляхом ратифікації всіх вищезазначених базових документів європейського права. І попри те, що завжди існує зазор між анти-дискримінаційним законодавством та реальною політикою і правозастосовною практикою, все ж таки інтеграція у західне правове поле є одним з важливих кроків наближення нашої країни до повноправного членства у Європейському Союзі.

Постановка проблеми. Втім, фокусування виключно на юридичному аспекті проблеми, на дотриманні норми закони не повинно приховувати від уважного дослідника те, що насправді ідея рівності – це більш глибинна світоглядно-філософська проблема. Те, чи взагалі ми визначаємо або не визначаємо рівність як цінність, і що ми вкладаємо в це поняття, залежить від картини світу і від загальних історико-культурних передумов існування того чи іншого народу. Так, наприклад, в релігійній картині світу індуїстської кастової системи, що апіорі закріплює вихідну соціальну нерівність, є самоочевидною істиною, адже відповідає загальним уявленням про світобудову, універсальний космічний закон. Тоді як для європейської картини світу такий соціальний устрій є абсолютно неприйнятним, і не дарма саме в надрах європейської думки, давньогрецької демократії (всупереч східному деспотизму) зародилася ідея егалітаризму та космополітизму (софісти, стоїки), коли рівність стала не просто ідеєю, а моральною цінністю – тим, що не дано, а задано, тобто належить здобути. Звичайно, і східна культура неоднорідна, і там також присутні елементи егалітаризму. Наприклад, відомо, що вчення Сіддхартхи Гаутами (Будди) відкинуло традиційну кастову систему, і також апелювало до ідеї рівності. Однак, як зазначає М. Еліаде, буддизм не пропагував боротьбу за рівність, а залишився на рівні споглядального “ескапізму”, тобто втечі від світу під гаслами не-насилья і не-спротиву злу (моральний принцип “ахімса”) [5]. У західній же культурі проблематизація суспільної нерівності виразилася не лише у теорію (маніфести, політичні концепції егалітаризму, філософські соціально-утопічні проекти), але й передусім у дієво-практичну площину: рухи за рівність, соціальні протести, революції. З цього приводу, класик німецької філософської думки слушно сказав, що “філософи тільки по різному пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його” [9]. Отже, рівність як моральна цінність культурно обумовлена, залежить від світоглядного та ідеологічного каркасу (framework), від тієї чи іншої парадигми суспільно-політичної думки.

Більш того, той факт, що за соціальну рівність людина готова боротися і помирати, насправді свідчить про те, що людина відчуває внутрішній зв'язок рівності та власної гідності. Виборюючи свої права, вона тим самим виборює та утверджує власну гідність, демонструє, що у неї є внутрішній екзистенційний потяг до справедливості. Через бунт проти несправедливості та нерівності вона здобуває сенс власного існування. Тут можна послатися на Альбера Камю, який пов'язував коріння бунту із прагнення людини віднайти сенс у абсурдному світі [3]. Таким чином, боротьба проти нерівності як несправедливості, утвердження особистої гідності та сенсу існування, героїзм – все це однозначно виводить проблему соціальної рівності за межі формалізму юридичного закону в площину етики і філософії політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У аналізі ідей соціальної рівності, нерівності та справедливості крізь призму основних ідеологічних парадигм політичної філософії ми спираємося як на праці класиків філософської

думки (Платон, Аристотель, Ж. де Местр, К. Маркс, А. Камю), так і на сучасних теоретиків егалітаризму (Дж. Роулз, Дж. Поул, Х. Фелпс Браун, Ф. Хаєк, Р. Дворкін та ін.).

Постановка завдання. Спершу розглянемо різні градації соціальної рівності, та подивимося на основні аргументи на користь рівності з точки зору егалітаризму. Далі проаналізуємо, як ідея рівності тлумачиться в трьох ключових ідеологічних традиціях (парадигмах) західної суспільно-політичної думки: лібералізмі, соціалізмі та консерватизмі.

Виклад основного матеріалу. Рівність є принципом рівномірного розподілу, однак не означає однаковості. Термін “рівність” має різні значення залежно від того, що розподіляється. На нашу думку, слід говорити про певні градації (ступені) соціальної рівності.

Першою ступеню рівності є “формальна рівність” (formal equality), що означає рівний розподіл юридичних і політичних прав. Формальна рівність зазвичай базується на припущенні, що люди народжуються рівними, тобто від народження мають рівні права. Формальна рівність тісно пов’язана із ідеєю “вроджених прав” (Дж. Локк).

Наступною сходинкою у градаціях рівності є “рівність можливостей” (equality of opportunity). Вона означає, що кожен має однакову стартову точку, або рівні життєві шанси. Водночас рівність можливостей може виправдовувати соціальну нерівність, оскільки талант і здатність до наполегливої праці розподілені нерівномірно. Рівність можливостей пов’язана з ідеєю “меритократії” (на противагу аристократії).

І нарешті, “рівність результатів” (equality of outcome) - це принцип, який, ґрунтуючись на рівності можливостей, означає рівномірний розподіл доходу, багатства та інших соціальних благ. Рівність результатів апелює до ідей чесного і справедливого суспільства, до проєктів ідеального утопічного суспільства (Платон, Т. Мор, К. Маркс).

Розглянемо два основних аргументи на користь ідеї рівності з точки зору егалітаризму. По-перше, рівність є основою нормального функціонування суспільства, а нерівність навпаки є причиною соціальних хвороб. Соціалізм стверджує, що соціальна нерівність породжує невдоволення, ворожість і взаємне відчуження. За К. Марксом, класова нерівність неминуче переростає в соціальну революцію [9]. Занепокоєння стосовно того, що нерівність призводить до соціальної дисфункції також були підтверджені й емпіричними дослідженнями, які пов’язують нерівність із низкою негативних особистих і соціальних результатів. Порівняльні дослідження країн із високим рівнем нерівності, таких як Великобританія, США та країн із низьким рівнем нерівності, таких як Японія, Швеція показують, що нерівність призводить до більш короткого, нездорового та нещасливого життя, що відображається у підвищенні показників наприклад, підліткової вагітності, насильства, ожиріння, ув’язнення та різних форм залежності [16].

По-друге, рівність є основою справедливості, а відповідно нерівність обумовлює несправедливість. Моральна аргументація на користь рівності полягає в тому, що бідність і соціальне неблагополуччя погіршують можливості та життєві шанси людини. Оскільки соціальна диференціація частіше виникає внаслідок нерівного ставлення з боку суспільства, ніж через нерівні природні здібності, справедливість вимагає, щоб соціальні винагороди загалом розподілялися більш рівномірно, і щоб це було зроблено через політику добробуту та перерозподілу. За словами Джона Роулза, якби люди не

усвідомлювали своїх особистих якостей і обдарувань (гіпотетична ситуація “завіси невіглавства”), більшість віддала б перевагу рівності, а не нерівності, оскільки їхній страх бути бідним і знедоленим переважав би над їхнім бажанням великого багатства. Роулз пропонує три принципи справедливості, кожен з яких тісно пов'язаний з проблемою рівності: “принцип найбільшої рівної свободи” (який повинен гарантувати громадянам справедливого суспільства право на свободу слова, совісті та зібрання, право на приватну власність, політичні права тощо), “принцип чесної рівності можливостей” (який передбачає урядову політику по усуненню класових бар'єрів та забезпечення особам з нерівним походженням відносно рівних шансів на конкурентну боротьбу) та “принцип відмінності” (який наголошує те, що нерівність може бути дозволена тільки якщо вона приносить користь найменш благополучним верствам суспільствам) [15].

Тепер, подивимося, як різні градації рівності розглядаються в межах різних ідеологічних традицій. Почнемо з філософії консерватизму. Консервативні ідеї та філософські доктрини вперше виникли наприкінці XVIII — на початку XIX століття. Вони з'явилися як реакція на зростання темпів економічних і політичних змін, символом яких багато в чому стала Велика Французька буржуазна революція. У цьому сенсі консерватизм є ностальгією за “ancien régime” (“старим порядком”, пов'язаним з абсолютистськими монархічними структурами, що передували Французькій революції), та становою стратифікованою системою, що складалася з духовенства, дворянства, буржуазії та простолюдинів. У цій системі саме народження людини визначало її соціальний статус (у вкрай рідких випадках можна було перейти до іншого стану, наприклад, отримати дворянський титул). Виправдання цієї жорсткої ієрархії часто ґрунтувалося на певних релігійних переконаннях, особливо на “божественному праві” (релігійній доктрині, в якій легітимність влади монарха обґрунтовувалася тим, що він є помазаником та обранцем Бога) [2]. По суті, консерватизм романтизував станову систему, що закріплювала нерівність на всіх рівнях. Адже члени різних станів відрізнялися за своїм правовим становищем, привілеями та обов'язками. Намагаючись протистояти тиску модерного капіталістичного суспільства, консерватизм став на захист традиційного суспільного ладу. Наприклад, у Франції виникла форма консерватизму, яка знайшла своє концептуальне оформлення в роботах католицького мислителя Жозефа де Местра. “Консерватизм де Местра був різко автократичним і реакційним, відкидаючи будь-які ідеї реформ” [1, с. 20].

Таким чином, в центрі політичної філософії консерватизму знаходиться ідея ієрархічності та нерівності. З точки зору консерватизму, рівності не може існувати, бо різні градації соціального становища та статусу є природними та немінучими в органічному суспільстві. Вони відображають різні ролі та обов'язки, наприклад, роботодавців і працівників, учителів і учнів, батьків і дітей. Для консерваторів нерівність є підґрунтям справедливості. В даному випадку вони посиляються на Аристотеля, який говорив, що “несправедливість виникає не тільки тоді, коли до рівних ставляться нерівно, але й коли до нерівних ставляться однаково” [цит. за 15, с. 10]. Тим не менш, ієрархія, а отже й нерівність не породжують конфлікту, оскільки суспільство пов'язане взаємними зобов'язаннями та обов'язками. Так, наприклад, вважається, що заможні та привілейовані особи отримують особливу відповідальність піклуватися про менш привілейованих. “У консервативній парадигмі влада завжди здійснюється не ‘знизу’, а ніби ‘зверху” [8, с. 32]. Вона санкціонована вищим божественним порядком, забезпечуючи керівництво, авторитет та підтримку для тих, кому

бракує знань, досвіду чи освіти, щоб діяти мудро у власних інтересах, наприклад – влада батьків над дітьми, аристократа над селянами, короля-батька над своїми підлеглими-дітьми”. Для консерватизму характерна ідея вродженого аристократизму (“природної аристократії”), тобто позиція, згідно якій талант і лідерство є вродженими чи природними якостями, які неможливо набути зусиллями чи саморозвитком. Все вищезазначене дозволяє зробити висновок, що у філософії консерватизму унеможлиблюється ідея соціальної рівності на всіх рівнях: як формальному, так і змістовному. Отже, консерватизм як ідейний напрямок філософії політики (або ширше: ідеологічної парадигми суспільно-політичного життя) характеризується *“нульовим ступенем рівності” (термін наш)*.

Наступною світоглядною течією є лібералізм, де проблема рівності і нерівності розглядається у кардинально інший спосіб, аніж у консерватизмі. Філософія лібералізму ґрунтується на індивідуалізмі, а це передбачає віру в рівність усіх індивідів: тобто віру в те, що люди “народжуються рівними”, принаймні з точки зору моральної цінності. Це відображено в ліберальній прихильності до рівних прав і переваг, зокрема у формі юридичної рівності (“рівність перед законом”) і політичної рівності (“одна особа-один голос- одна цінність”). Отже, лібералізм спершу робить акцент на першій “формальній” ступені рівності. З формальної рівності можна вивести зв'язок ідей рівності та справедливості, який втілюється у принцип рівності ставлення (equality of treatment). Розглянемо його більш детально, спираючись на роботи видатного британського вченого сера Ернеста Генрі Фелпс Брауна (Sir Ernest Henry Phelps Brown), професора Лондонської школи економіки та Королівського економічного товариства (Royal Economic Society). На думку Е.Г.Ф. Брауна, одним із важливих моральних суджень є судження про чесність чи справедливість “like for like” (з англ. можливі різні варіанти перекладу: “схоже для схожих”, “однакове для однакових”, “рівне для рівних”, тому для зручності залишимо цей вираз мовою оригіналу). Браун також називає його принципом ідентичності. Він полягає в тому, що ми вважаємо морально неправильним (аморальним) ставитися до двох людей по-різному, коли вони знаходяться в однакових чи схожих випадках. Справедливість вимагає, щоб особи, винні в злочинах однакової тяжкості, отримували однакове покарання, і щоб покарання відповідало злочину. Ми також вважаємо, що однакові досягнення повинні бути однаково винагороджені. “Якщо двом працівникам потрібно платити по-різному, це може бути лише через певну відповідну різницю в якості їхньої продукції чи продуктивності. Але якщо, наприклад, жінки працюють разом з чоловіками і виконують ту саму роботу з однаковою ефективністю, їм не можна платити менше, тому що вони жінки” [12, с. 40]. Як зазначає інший американський дослідник Дж. Поул, весь рух проти дискримінації - за расою, віросповіданням, кольором шкіри чи статтю - ґрунтується на цьому моральному принципі ідентичності “like for like” [14, с. 57].

Рівне ставлення в одному відношенні цілком може означати нерівне ставлення до них в іншому відношенні. Наприклад, якщо кільком працівникам платять однакою відрядну оплату (piece-work payment), тобто коли заробіток залежить від кількості, обсягу та якості виробленої продукції, більш працьовиті чи вправні з них зароблятимуть більше, ніж менш працьовиті. Цей результат не є несправедливим. А ось що було б дійсно несправедливим, якби виплачували вищу відрядну оплату чоловікам, аніж жінкам, білим, аніж чорношкірим, і т.д. За словами Брауна, цей випадок гендерної нерівності нагадує нам, що принцип

рівності “like for like” потребує більш ретельного формулювання, аніж здається на перший погляд. Загальне моральне питання, яке ставить вчений, полягає в тому, які відмінності є достатньою підставою для різного ставлення до людей, а які ні? “Неправильно платити жінці-адміністратору менше, ніж її колезі-чоловіку, але не звільняти жінок від військової служби, оскільки в першому випадку підстава дискримінації, а саме гендер, не стосується цілі ставлення (purpose of treatment), а саме оплати за виконану роботу, тоді як в іншому випадку це стосується цілі ставлення, а саме призиву на військову службу” [12, с. 37]. Отже, формально принцип “like for like” вимагає, що “до людей слід ставитися однаково, якщо вони знаходяться в однаковому положенні у всіх відношеннях, що стосуються цілі ставлення, і лише за цієї умови” [Браун, там само]. Цей принцип рівного ставлення (principle of equal treatment) є водночас принципом справедливості.

Але егалітаристи ліберального напрямку стверджують, що одного по собі принципу справедливого розподілу благ, винагород та покарань (like for like) недостатньо для побудови справедливого суспільства. З кожним могли б поводитись у строгій відповідності до цього принципу, але нерівності, а отже несправедливості все одно залишатимуться. Деякі люди можуть заробляти набагато більше, ніж інші, мати великий стартовий капітал без жодних зусиль, наприклад, отриманий у спадок. Отже, результати нашої діяльності здаються несправедливими, оскільки люди не мають рівних шансів на їх досягнення. Якщо і професор, і прибиральниця в університеті отримують зарплату відповідно до принципу рівного ставлення, все одно може здатися, що життя ставилося до них не однаково. У професора та прибиральниці різний соціальний фон (background), тому можна лише припустити, як би ці двоє оцінювалися відносно один одного, якби вони були на однаковому початковому рівні, мали однаковий background. Саме цей рівень однакового старту хочуть організувати прихильники егалітаризму, коли вони прагнуть до рівності можливостей (equality of opportunity). Якими б чесними і прозорими були правила гри на ринку, розподіл прибутку, що виходить з нього, буде несправедливим, доки вихідні життєві шанси не зрівняються.

Представники філософії егалітаризму (Рональд Дворкін, Дерек Парфїт, Дж. Роулз) стверджують, що якби можна було забезпечити лише рівність можливостей, нерівність, що зберігається в доходах і багатстві, була б прийнятною і дійсно служила б корисною метою як стимул до праці. Якби у всіх були однакові первісні шанси на успіх у світі, ті, хто просунувся далі за інших, були б зобов'язані своїм великим доходом і високим суспільним статусом власній енергії, кмітливості та підприємливості. Їх не можна було б критикувати як привілейованих; навпаки, їхні досягнення будуть виглядати як справедлива нагорода за їхні зусилля та стимул для інших піти та вчинити так само. По суті, тут мова йде меритократію, правління талановитих; “принцип, згідно якому винагороди та посади мають розподілятися на основі здібностей” [8, с. 55].

Отже, повертаючись до доктрини лібералізму, можна сказати, що класичний лібералізм зупиняється на цьому рівні розуміння рівності і не йде далі. Оскільки люди не мають однакового рівня таланту чи бажання працювати, ліберали не підтримують соціальну рівність чи рівність результатів. Вони, як вже було сказано вище, виступають за рівність можливостей, що дає всім індивідам рівний шанс реалізувати свій нерівний потенціал. Тому ліберали підтримують принцип меритократії, де від твоїх заслуг, що відображають “талант плюс працьовитість”, залежить твій суспільний статус.

У поєднанні з підприємницьким капіталізмом таке ліберальне розуміння рівності має серйозні недоліки. Можливо, найбільш значущим з них є “тенденція до глибокої економічної нерівності в суспільстві та соціальної фрагментації. Це демонструють США, де є соціальні групи, що досягли рівня абсолютної бідності, і де також спостерігається зростання малоосвіченого та залежного від соціального забезпечення нижчого класу” [10, с. 64].

Далі перейдемо від філософії лібералізму до ідейної течії соціалізму, який по праву називають різновидом егалітаризму. Якщо для традиції лібералізму характерне поєднання ідей рівності та індивідуалізму, то для філософії соціалізму рівність неодмінно йде у зв'язці з ідеєю домінування колективного над індивідуальним. Соціальна рівність є центральною цінністю соціалізму, що можна навіть говорити про примат рівності над всіма іншими цінностями. Соціалісти наголошують на важливості соціальної рівності саме як рівності результатів (equality of outcome) на противагу рівності можливостей (equality of opportunity). Вони вірять, що міра соціальної рівності є важливою гарантією соціальної стабільності та згуртованості, яка заохочує людей ідентифікувати себе з іншими людьми. Це також забезпечує основу для здійснення юридичних і політичних прав. Однак соціалісти між собою не погоджуються щодо того, наскільки соціальна рівність може і повинна бути досягнута. В той час як марксистки вірять в абсолютну соціальну рівність, колективізацію вироблених благ та майна [див. 9], соціал-демократи віддають перевагу простому звуженню матеріальної нерівності, часто більше дбаючи про вирівнювання можливостей, ніж про рівність результатів [14; 16].

Отже, рівність можливостей, очевидно, призведе до нерівності досягнень; і для багатьох соціалістів-егалітаристів той факт, що ця нерівність існує між більш і менш здібними та енергійними, а не між більш і менш привілейованими, не буде достатнім виправданням. Чого досі не вистачає, так це базової рівності між однією особою та іншою, незалежно від їхніх здібностей. Це незадоволення рівністю можливостей поглиблюється, коли розглядається можливість її реального досягнення. Як слушно зазначає Е. Браун, сама ідея можливостей передбачає, що просування людей в соціальному плані частково залежить від зовнішніх по відношенню до них обставин, що є поза їхнім контролем, а частково від їх власних зусиль, наприклад, від того, наскільки старанно вони працюють. І здається цілком справедливим, щоб їхні прибутки залежали саме від цього. Але чи справді ми можемо правильно враховувати цю різницю між зовнішнім і внутрішнім, між тим, що поза нашим контролем, і тим, що знаходиться в межах нашого контролю при побудові справедливого суспільства?

Питання про те, які чинники знаходяться під контролем людини, а які ні – це питання, яке сягає корінням кантівської антиномії свободи, бо людина водночас належить до царства природи (в термінах Ф. Енгельса “царство необхідності”) і царства свободи. Якщо перевести кантівську проблематику в контекст нашої проблематики, то стане зрозумілим, що, з одного боку, діти не можуть нести відповідальність за кількість ресурсів, які їхні батьки виділяють на їхню освіту (це для них є “царство необхідності”, детермінована даність), а з іншого боку, їхня власна поведінка, сумлінне чи недбале навчання, використання чи ігнорування тих можливостей освіти, які їм надаються, є справа особистого вибору. Отже, ті, хто вирішує, працювати і вчитися наполегливо чи ні, повинні нести відповідальність за наслідки своїх рішень (“царство свободи”). Тут доречно згадати Р. Дворкіна, який виступає за теорію “рівності ресурсів”, що поєднує дві базові ідеї. Перша полягає в тому, що люди

несуть відповідальність за свій життєвий вибір. По-друге, природні здібності інтелекту й таланту є довільно розподілені й не повинні впливати на розподіл ресурсів у суспільстві. Теорія рівності ресурсів ґрунтується на основному принципі, згідно з яким кожна людина має право на однакову турботу та повагу у суспільстві [4].

Отже, продовжуючи Брауна і Дворкіна, ми могли б сказати, що один із способів, яким можна подолати цю дихотомію необхідності та свободи, полягає в тому, щоб розрізнити здібності та волю: можливості, які є в нашому розпорядженні, і те, як ми їх використовуємо. Люди не відповідають за свої розумові та фізичні здібності, які успадковані чи обумовлені вихованням, але вони зберігають відповідальність за те, як вони їх використовують. Свобода волі “вільна” не в тому сенсі, що я можу робити все, що завгодно, а в тому, що я можу правильно чи неправильно, морально чи аморально використовувати свої можливості та дані мені повноваження.

Так, поступово ми підходимо до третього розуміння рівності, яке є, на мою думку, поза-ідеологічним. Якщо всі здібності людини, фізичні, розумові та емоційні, розглядати як продукт спадковості та середовища, сама людина залишається просто діючим суб'єктом без відмінних характеристик. У такому розумінні кожна людська істота як така заслуговує такої ж поваги, як і будь-яка інша, оскільки всі мають спільну людську природу і насправді існують лише як прояви єдиної субстанції (матеріальної чи духовної в даному випадку неважливо). Це третій аспект принципу рівності, а саме рівність розгляду (*equality of consideration*). Релігійний аспект рівності розгляду полягає в тому, що “усі душі рівні в очах Бога”. Як пише апостол Павло, “Немає юдея, ні грека; немає ані раба, ані вільного; немає чоловічого роду, ні жіночого, бо в Ісусі Христі ви всі — одно” (Гал. 3:28) [цит. за 5, с. 271]. Онтологічно ми всі рівні. “Те, що одна людина дурна, а інша розумна, не є ще однією причиною приписувати їм різні доходи. Якщо ми імпліцитно збережемо уявлення про те, що дохід і багатство людини повинні бути співмірними з результатами їхньої діяльності (наприклад, обсягом виконаної продукції), але розглядатимемо цей результат як залежний від особистих якостей, які, в свою чергу, є продуктом незалежних від людини сил і факторів, тоді питання виправдання нерівності просто більше не виникає” [13, с. 9]. Нерівномірний розподіл доходів і багатства більше не можна вважати виправданим. З цієї точки зору, положення і статус для всіх людей має бути однаковим, тому що всі вони люди, належать до одного людського роду, мають одну людську природу і, (якщо взяти релігійний християнський контекст), створені “за образом і подобою Бога”.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, етика розглядає різні версії соціальної рівності: формальну рівність, рівність ставлення, рівність можливостей, рівність здобутків, рівність розгляду. Питання соціальної рівності лежить в центрі світоглядно-ідеологічних дебатів і аргументів. У той час як ліві ідеології, як правило, підтримують рівність, вбачаючи в ній ключ до соціальної справедливості, праві зазвичай сприймають нерівність як щось неминуче, якщо навіть не бажане.

Що означає сказати, що всі люди рівні? Чи люди народжуються рівними, чи має суспільство ставитися до них як до рівних? Чи повинні люди мати рівні права, рівні можливості, рівний політичний вплив, однакову зарплату? Рівності прагнуть у багатьох сферах: політичній, економічній, культурній, релігійній, гендерній тощо. Дана стаття стосується аналізу соціальної рівності як цінності та норми, яка пов'язана зі справедливим розподілом доходів і багатства у

суспільстві, а також з пов'язаними з ними соціальними відмінностями. На наш погляд, слід говорити про певні градації (ступені) соціальної рівності як поступового подолання нерівності, кожна з яких співвідноситься з певною ідейно-політичною течією. Розглянуто формальну "рівність перед законом", засновану на принципі like for like, рівність можливостей та рівність розгляду. Зазначається, що філософія консерватизму характеризується нульовим ступенем рівності, для філософії лібералізму притаманне опора на формальну рівність та рівність можливостей, а для філософії соціалізму характерне розуміння соціальної рівності як рівності здобутків. Що ж до рівності розгляду, то можна вважати її поза-ідеологічною характеристикою, яка сягає корінням у християнську теологічну доктрину.

Тему рівності перспективно й надалі розробляти у зв'язку з новітніми тенденціями в глобалізованому світі, а саме: пандеміями [11], проксі-війнами, винайденням штучного інтелекту, коли на зміну соціальним нерівностям та дискримінаціям приходять новий тип нерівності між розумовими можливостями людини і робота.

Список використаних джерел:

1. Bradley, O 1999, *A Modern Maistre: The Social and Political Thought of Joseph de Maistre*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
2. Burgess, G 1992, 'The Divine Right of Kings Reconsidered'. *The English Historical Review*, 107 (425), 837-861.
3. Camus, A 2018, *The Myth of Sisyphus*. Vintage International, Knopf Doubleday Publishing Group.
4. Dworkin, R 2000, *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
5. Eliade, M 1982, *A History of Religious Ideas, vol. II, From Gautama Buddha to the Triumph of Christianity*, translated: W. Trask, Chicago, IL: University of Chicago Press.
6. *Handbook on European non-discrimination law*, 2018. Available from: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_non_discr_iaw_ENG> [6 December, 2023]
7. Hayek, F 1980, *Individualism and economic order* (Reprint ed.). Chicago: The University of Chicago press.
8. Heywood, A 1992, *Political Ideologies: An Introduction*, Palgrave MacMillan.
9. Marx, K, Engels, F 1970, *The German Ideology*. London: Lawrence & Wishart (ed. C. J. Arthur).
10. Milanovic, B 2016, *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press.
11. Morozov, A, Shust, N, Rohozha, M & Kulagin, Y 2022, 'Socio-Economic Dimensions of the Pandemic: a Philosophical Analysis'. *Postmodern Openings*, 13(1), 450-467. Available from: <<https://doi.org/10.18662/po/13.1/407>>. [6 December, 2023]
12. Phelps Brown, H 1977, *The Inequality of Pay*. Oxford University Press.
13. Phelps Brown, H 1988, *Egalitarianism and the Generation of Inequality*. Oxford, Clarendon Press.
14. Pole, JR 1978, *The Pursuit of Equality in American History*. Berkeley, California
15. Rawls, J 1971, *A Theory of Justice*. Belknap Press.
16. Wilkinson, R, Pickett, K 2010, *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone*. Harmondsworth: Penguin.

References:

1. Bradley, O 1999, *A Modern Maistre: The Social and Political Thought of Joseph de Maistre*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
2. Burgess, G 1992, 'The Divine Right of Kings Reconsidered'. *The English Historical Review*, 107 (425), 837-861.

3. Camus, A 2018, *The Myth of Sisyphus*. Vintage International, Knopf Doubleday Publishing Group.
4. Dworkin, R 2000, *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
5. Eliade, M 1982, *A History of Religious Ideas, vol. II, From Gautama Buddha to the Triumph of Christianity*, translated: W. Trask, Chicago, IL: University of Chicago Press.
6. *Handbook on European non-discrimination law*, 2018. Available from: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_non_discri_law_ENG> [6 December, 2023]
7. Hayek, F 1980, *Individualism and economic order* (Reprint ed.). Chicago: The University of Chicago press.
8. Heywood, A 1992, *Political Ideologies: An Introduction*, Palgrave MacMillan.
9. Marx, K, Engels, F 1970, *The German Ideology*. London: Lawrence & Wishart (ed. C. J. Arthur).
10. Milanovic, B 2016, *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press.
11. Morozov, A, Shust, N, Rohozha, M & Kulagin, Y 2022, 'Socio-Economic Dimensions of the Pandemic: a Philosophical Analysis'. *Postmodern Openings*, 13(1), 450-467. Available from: <<https://doi.org/10.18662/po/13.1/407>>. [6 December, 2023]
12. Phelps Brown, H 1977, *The Inequality of Pay*. Oxford University Press.
13. Phelps Brown, H 1988, *Egalitarianism and the Generation of Inequality*. Oxford, Clarendon Press.
14. Pole, JR 1978, *The Pursuit of Equality in American History*. Berkeley, California
15. Rawls, J 1971, *A Theory of Justice*. Belknap Press.
16. Wilkinson, R, Pickett, K 2010, *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone*. Harmondsworth: Penguin.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.46(10-11)-5

УДК:130.2 : 141 [171]

**БІОГРАФІЯ І АВТОБІОГРАФІЯ : КОЛІЗІЇ ВИГАДКИ І РЕАЛЬНОСТІ
В ОПИСАХ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ
BIOGRAPHY AND AUTOBIOGRAPHY: COLLISIONS OF FICTION AND
REALITY IN THE CREATIVITY OF A PERSON'S LIFE**

О. М. Васильєв

Актуальність теми дослідження. Значний попит на біографічні та автобіографічні твори у якості художнього та наукового читання останніми десятиліттями супроводжувалися так званим "біографічним поворотом" у гуманітаристиці, зокрема філософії. В зв'язку із цим зростає актуальність визначення науково-методологічного та практичного життєтворчого потенціалу у саморефлексивній практиці створення біографії/автобіографії.

Постановка проблеми. Наявна

Urgency of the research. Significant demand for biographical and autobiographical works as fiction and scientific reading in recent decades has been accompanied by the so-called "biographical turn" in humanities, in particular philosophy. In this connection, the relevance of determining the scientific-methodological and practical life-creating potential in the self-reflective practice of creating a biography/autobiography is growing.

Target setting. There is a controversy